

Kuyper tot 'irenische heeren': VU-vereniging was 't eerst

Op 24 oktober 1878 meldt De Standaard in een kort bericht, dat het besluit is gevallen een Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag op te richten. Verder doet deze krant (hoofredacteur dr. A. Kuyper) er het zwijgen toe. Ook aan de eigenlijke oprichting van de Vereeniging, op 5 december, wijdt het blad geen letter. In het weekblad De Heraut (hoofredacteur dr. A. Kuyper) daarentegen is de nieuwe vereniging in de maanden oktober, november en december een hoofdnummer. Iedere week stapt de hoofredacteur op pagina 2 in de ring om strijd te leveren met tegenstanders, zoals hij iedere week op pagina 1 de kansel bestijgt om te preken voor medestanders.

Op 17 november doet Kuyper uit de doeken waarom de gereformeerden juist nú naar buiten komen met hun plannen op het gebied van het hoger onderwijs. Al maanden liep men met het idee rond, „elke kans werd gewikt en gewogen; elke mogelijkheid van alle kanten bezien; elke uitweg in gedachten afgevoerd. En zonder nog aan details toe te komen, raakte men nog slechts tot dit tweeledig uitgangspunt: „Wat men ook stichtte, het sta in vrije aarde, en worde opgetrokken in zuiver gereformeerden stijl”.

„Dat er iets van dien aard aanhangig was”, zo gaat Kuyper verder, „lekte uit. Hoe, weten we niet. De mannen die saâm plachten te komen, schuwden waarlijk de publiciteit niet, maar ze oordeelden het ongepast naar buiten te praten, eer men wat te zeggen had. Maar kort en goed, het lekte uit”. Kuyper toont zich hier een beetje kort van memorie. Een maand tevoren, in De Heraut van 20 oktober (dus nog voordat De Standaard met het bericht over de Vereniging komt) verklapt hij zelf iets over de plannen. Het bewuste artikel begint zo: „In verband met loopende geruchten, kan het misschien zijn nut hebben, thans reeds iets te laten uitlekken van zekere pogingen die aangewend worden om o.a. aan een Gereformeerde kerk weêr uitzicht te openen op het verkrijgen van Gereformeerde predikanten die tevens wetenschappelijke beoefenaars zijn van de Gereformeerde theologie”. Verder wordt nog gemeld dat men al zeven maanden bezig is; dat niet wordt aangestuurd op een theologisch seminarie; ook niet op aanvulling van bestaande theologische faculteiten met eigen hoogleraren, maar op een eigen universiteit: „alle theologische onderwijs

(moet), zal het frisch bloeien, althans voor wat het beginsel aangaat, staan (...) in den Universitatien grond’.

Nog een groep

Als er dus nieuws is uitgelekt, dan heeft Kuyper zelf daaraan het zijne bijgedragen. Mogelijk heeft hij dat nodig geoordeeld, omdat er nog een andere groep actief is op het gebied van het hoger onderwijs. Een aantal predikanten, behorend tot de gematigde orthodoxen (ook wel aangeduid als „moderne orthodoxen”, „ethischen” of, om met Kuyper te spreken, als „irenische heeren”) hebben zich verenigd. Zij mikken niet op een universiteit. Ze willen geld inzamelen om daarmee een hoogleraar van eigen richting te plaatsen naast dr. Cannegieter die door de hervormde synode te Utrecht is benoemd en die te modern wordt gevonden. Kennelijk wil Kuyper deze groep dwingen kleur te bekennen en maakt hij daarom de plannen voor een gereformeerde (vrije) universiteit openbaar.

Neutraal

De twee plannen en het verschil daar tussen moet even in kort geplaatst worden tegen de situaties op kerkelijk terrein en op het terrein van het hoger onderwijs, twee gebieden die in nauw verband met elkaar staan. In 1876 wordt een nieuwe wet op het hoger onderwijs aangenomen. Volgens deze wet moeten de theologische faculteiten worden omgevormd tot faculteiten van godsdienstwetenschap. Niet de opleiding van predikanten, maar het beoefenen van „neutrale” wetenschap moet het doel zijn. Leerstellige en ambtelijke vakken worden uit het pakket verwijderd; naar een uitspraak van Kappelijne van de Copello zal het mogelijk worden dat een rooms-katholiek of een Israëliet wordt benoemd.

Wel krijgt de hervormde synode het recht om eigen hoogleraren voor de kerkelijke vakken te benoemen, zodat de vorming van predikanten voortgang kan vinden. De staat zal dat financieel mogelijk maken. Begin '78 treedt een reglement, dat door de synode is vervaardigd ter benoeming van hoogleraren, in werking. Opvallend is het grote aantal theologen van de zgn. „Groninger richting” (een romantisch-humanistische, nogal vrijzinnige stroming) dat in de prijzen valt. Even opvallend is de afwezigheid van orthodoxen.

Volgens Kuyper ligt dat aan het reglement dat er „van zijn eersten tot zijn laatsten titel op (is) aangelegd om de oude kerk der Hervormden tot een privaat jachtveld van belijdensloze predikanten te maken, waarbij op alle orthodoxe wild vrij schot